

ЛЕКЦІЯ 14

План

1. Типізація ландшафтів за ступенем антропогенного впливу.
2. Класифікація урболандшафтів.

1. Типізація ландшафтів за ступенем антропогенного впливу

Антропогенний фактор є одним із найбільш потужних джерел розвитку ландшафтів. На Землі практично не залишилося ландшафтів, що не зазнали впливу антропогенного фактора, які в більшості випадків є незворотніми. Глибина цих змін залежить переважно від форми виробничої діяльності. Будівництво міст і промислових споруд призводить до зміни водночас кількох компонентів природних ландшафтів. Техногенні ландшафти успадковують природних ландшафтів лише геологічну основу, основні риси рельєфу і зональні риси клімату. Проте, перетворюється мезорельєф (засипаються яри, вирівнюються нерівності рельєфу), створюється особливий мікроклімат, на ґрунтах виникає культурний горизонт (урбоземи), змінюється рослинність і тваринний світ.

Значні зміни в ландшафтах виникають при перетворенні водного режиму територій (осушення і зрошення). Найбільш стійкі й незворотні зміни відбуваються при вирубування лісу, розорювання схилів, унаслідок чого розвиваються ерозійні процеси, виникають нові урочища, змінюється морфологічна структура ландшафту і виникають антропогенні ландшафти.

Географічний ландшафт за ступенем впливу на нього людиною, ділиться на **три** категорії:

- **ландшафт природний** (слабо змінений);
- **ландшафт акультурний** (антропогенний, порушений);
- **ландшафт культурний** (антропогенно-змінений), створений шляхом корінної зміни структури природних ландшафтів у потрібному для господарського напрямку.

У свою чергу, культурні ландшафти за структурою та закономірностями розвитку діляться на два **типи ландшафтів**: міські та сільські.

За другою класифікацією, серед сучасних ландшафтів розрізняють **природні, антропогенні та техногенні ландшафти**.

Наприклад:

- **антропогенні** (атехногенні) – сільськогосподарські, лісокультурні, водогосподарчі, рекреаційні;
- **техногенні** – гірничопромислові, селітебні, транспортні.

Класифікація ландшафтів за ступенем окультуреності (А.Г. Ісаченко).

1. **незмінні** (ландшафти Антарктиди, Гренландії);
2. **слабозмінні** – діяльність людини торкнулася окремих компонентів (головним чином біоти), але природні зв'язки не порушені (тундрові, тайгові, пустельні ландшафти тощо);
3. **порушені (сильно змінні)** – ландшафти, які зазнали довготривалого стихійного впливу людини: порушена літогенна основа, природні зв'язки, структура ПТК, що супроводжується негативними процесами (ерозія, заболочування, засолення, забруднення). Приклади: сильно розорені ґрунти, терикони, кар'єри, відвали;
4. **перетворені (культурні)** – ландшафти, у яких природні зв'язки змінні людиною на науковій основі для раціонального природокористування (меліорація, сівозміна, терасування схилів тощо).

Антропогенний ландшафт – ландшафт, у якому на всій або на більшій площі під впливом людини докорінній зміні піддався хоча б один з компонентів ландшафту, у тому числі і рослинність (Мільков, 1990).

Антропогенні ландшафти, незважаючи на те, що створені людиною, є в своїй основі природними комплексами і в своєму розвитку підкоряються природним закономірностям.

Розрізняють **антропогенний ландшафт** і **ландшафтно-техногенний комплекс** (систему).

На відміну від антропогенного ландшафту в *ландшафтно-техногенних системах* провідну роль відіграє технічний блок, функціонування якого спрямовує і контролює людина. Такі системи не здатні до природного саморозвитку. Прикладом ландшафтно-техногенного комплексу можуть бути території промислових підприємств, автомобільні і залізничні магістралі зі штучними формами рельєфу та ін.

В антропогенних серіях головним критерієм для подальшої класифікації ландшафтних одиниць використовують тип землекористування.

Існують різні схеми класифікації антропогенного ландшафту, проте найбільш завершеною є **класифікація Мількова** (1973, 1990).

За Мільковим, **клас антропогенних ландшафтів** – це сукупність комплексів, пов'язана з діяльністю людини в якій-небудь одній галузі народного господарства.

Вирізняють такі класи антропогенного ландшафту: *сільськогосподарський; промисловий; лінійно-дорожній; лісовий антропогенний; водний антропогенний; рекреаційний; селітебний; белігеративний.*

Антропогенний тип ландшафту – система взаємозв'язаних комплексів, що виникає при певному виді господарської діяльності. Так, повсюдно поширений у місцях видобутку корисних копалин відкритим способом – *кар'єрно-відвальний тип ландшафту*. Каменоломні пустки – зразок *акультурного промислового типу місцевості*, що виник на місці покинутих каменоломень. Тип місцевості окультурених гідровідвалів – поєднання зарибнених озер, низинних боліт і лугів, лісопосадок і плодкових садів.

Антропогенний тип урочища. Антропогенні урочища можуть траплятися як види в сімействі природних урочищ (стєпова для луґу балка, що штучно знелісєна, в лісостєповій зоні) або утворювати самостійні сімейства антропогенних урочищ, наприклад, ставки. За аналогією з природними антропогенні урочища можуть бути простими і складними. Так, більшість ставок великих і середніх розмірів є складними урочищами, що складаються з взаємозв'язаної системи простих урочищ: прибережжя, центрального глибоководдя, вершинного мілководдя. Інший приклад простого і складного урочища – одиночний курган і курганна група.

Подальший підрозділ антропогенних ландшафтів полягає у виокремленні підкласів, типів (зонально-поясних типів), підтипів і урочищ.

Біогеоценози є ніби «вписаними» в структуру ландшафтів, збігаючись межами з ландшафтними фаціями – найменшими таксономічними одиницями поділу ландшафтної сфери Землі.

Класифікаційна схема за характером господарської діяльності людини складається з класів (селітебні, промислові, аграрні, лісогосподарські, водогосподарські тощо), типів, підтипів, сімейств, родів, видів, що виділені з урахуванням особливостей виникнення і генерування штучних потоків речовини, енергії й інформації, насиченості природного складника геосистем техногенними компонентами, індивідуальними рисами динаміки антропогенних утворень.

Класи антропогенних ландшафтів представлені *зональними і азональними ландшафтами*. До **зональних** антропогенних ландшафтів належать *сільськогосподарські, лісогосподарські*, а також *рекреаційні* антропогенні ландшафти. До **азональних** антропогенних ландшафтів можна віднести *селітебні, водогосподарські, промислові, дорожні, белігеративні, сакральні, тафальні антропогенні* ландшафти. Природні чинники діють на функціонування сільськогосподарських та лісогосподарських антропогенних

ландшафтів *безпосередньо*, що проявляється у формуванні відповідних для природи умов систем землеробства, комплексів, що найбільш повно враховують наявні ґрунтово-кліматичні умови і матеріально-технічні ресурси. Дія природних чинників на азональні антропогенні ландшафти є *опосередкованою* чи значно менша.

**Таксономічні одиниці антропогенного ландшафту
(за Мільковим, 1973, 1990, зі змінами)**

Класи	Підкласи	Типи
1	2	3
1. Сільськогосподарські	1.1. Польові	
	1.2. Лучно-пасовищні	
	1.3. Садові	
2. Лісогосподарські	2.1. Умовно натуральні	Типи вирізняються згідно з підходами лісової типології
	2.2. Похідні	
	2.3. Лісокультурні	
3. Селітебні	3.1. Міські	Малоповерхові
		Багатоповерхові
		Промислово-селітебні
		Водно-рекреаційні
	Садово-паркові	
4. Водні	3.2. Сільські	
	4.1. Водосховища	
	4.2. Ставки	
5. Промислові (гірничопромислові)		4.3. Канали
		Кар'єрно-відвальні
		Просадочно-териконові
6. Лінійно-дорожні		Торфово-болотні пустища
		Автомобільних доріг
		Залізниць
		Аеродромів
		Нафто-, газопроводів
7. Рекреаційні		Ліній електропередач
		Ландшафти і ландшафтно-техногенні комплекси навколо санаторіїв, пансіонатів, будинків і баз відпочинку, туристичні бази, кемпінги, великі міські і приміські парки з атракціонами, лісопарки, гідропарки, ландшафтно-архітектурні музеї та ін.
8. Белігеративні		Сторожові кургани, оборонні вали, вирви і траншеї
9. Тафальні		Кургани, цвинтарі
10. Сакральні		Геосистеми, виконуючі духовну функцію, пов'язану з релігійними запитами людства, що є також об'єктами паломництва

Зональні антропогенні ландшафти

Сільськогосподарські ландшафти – ландшафти, що формуються для цілей і під впливом сільськогосподарського виробництва. Виникають у процесі використання земель, рослинний і ґрунтовий покрив яких зазнає суттєвих змін і що більшою чи меншою мірою перебуває під контролем людини.

Сільськогосподарські ландшафти України характеризуються високою різноманітністю, що часто призводить до їх ототожнення з типами використовуваних сільськогосподарських угідь.

За характером основних видів виробничої діяльності людей сільськогосподарські ландшафти України можна розділити на **три підкласи** – *польовий, лучно-пасовищний, садовий*.

Польові ландшафти у структурі сільськогосподарських займають найбільші площі. За особливостями організації польові ландшафти доцільно розділяти на *власне польові й польові ландшафтно-інженерні системи*. Функціонування власне польових ландшафтів забезпечується щорічним переорюванням верхнього шару ґрунту, внесенням добрив і отрутохімікатів, а також створенням штучних агрофітоценозів. У польових ландшафтно-інженерних системах діє ще один чинник – активні інженерні споруди, що забезпечують відповідний водний режим, мікроклімат.

Лучно-пасовищні ландшафти – невід’ємна, а в окремих регіонах і характерна складова сільськогосподарських ландшафтів України. За особливостями організації лучно-пасовищні ландшафти розділяють на *власне лучно-пасовищні та лучно-пасовищні інженерні системи*. Їх співвідношення неоднакове в окремих регіонах, типах місцевостей.

Садові ландшафти. У порівнянні з польовими і лучно-пасовищними підкласами їх ареал поширення значно вужчий. Садові характеризуються значно складнішим рельєфом. Як і раніше, тепер сади створюють на крутих схилах. У їх структурі збільшується роль (до 12%) техногенних елементів – терасових схилів, засипаних і вирівняних ярів. Садові ландшафти окремими ознаками подібні до лісокультурних насаджень, проте відрізняються менш вираженою саморегуляцією і глибокою антропогенною перебудовою ґрунтів. Більше того, 47% садів створено на місці колишніх польових ландшафтів. У садах постійно розорюють міжряддя, вносять добрива, інколи штучний полив. Особливе місце в структурі садових ландшафтів посідають виноградники і пальметні сади.

При переході від однієї зони до інших характер садових ландшафтів змінюється. Це помітно не лише у видовому складі садових насаджень, мікрокліматі та ґрунтах, але й особливостях агротехніки, зростання ролі технічних елементів та ландшафтно-інженерних поливних систем, складі спеціалізованих бур’янів та шкідників тваринного світу.

Лісогосподарські ландшафти – ландшафти, що формуються для цілей і під впливом лісового господарства. На противагу іншим антропогенним ландшафтам лісові протягом довготривалого і різнобічного господарського освоєння не формували, а знищували. На їх місці виникли сільськогосподарські, промислові та інші антропогенні комплекси. Ті лісогосподарські ландшафти, що лишилися на території України, є складним поєднанням штучних насаджень – лісокультур та докорінно змінених залишків натуральної лісової рослинності.

У структурі лісових антропогенних ландшафтів доцільно виділяти: *умовно натуральні, похідні та лісокультурні лісові ландшафти*.

Умовно-натуральні переважають у Карпатах, Криму, Поліссі (Івано-Франківська, Львівська, Житомирська, Чернігівська, Волинська, Київська області та АРК).

Похідні лісогосподарські ландшафти переважають у зоні лісостепу (Полтавська, Сумська, Вінницька, Черкаська, Хмельницька області).

Лісокультурні лісові ландшафти – ліси того самого типу, що і до вирубки, відновлення яких відбулося стихійно, частіше вегетативним шляхом, паростками з пнів.

Лісокультурні ландшафти – ліси, штучно насажені людиною. У густозаселених

районах вони займають більші площі, ліси похідні та умовно натуральні, поширені на території всієї України, але особливо виділяються Донецька, Харківська та Луганська області.

Лісокультурні ландшафти України належать до типу багаторічних, частково рекультивованих антропогенних комплексів.

Азональні антропогенні ландшафти України

До азональних антропогенних ландшафтів Ф.М. Мільков відносить селітебні, промислові, водогосподарські та дорожні ландшафти.

Селітебні ландшафти. Ландшафти заселених територій, або селітебні, займають особливе місце в системі антропогенних ландшафтів. З їх появою почався активний процес антропогенізації натуральних та формування антропогенних ландшафтів.

Селітебні ландшафти – це антропогенні ландшафти населених пунктів: міст і сіл з їх будовами, вулицями, дорогами, садами і парками. Враховуючи глибину перетворення природних ландшафтів, селітебні ландшафти розділяють на **два типи: міські та сільські антропогенні ландшафти.**

Міські ландшафти – ландшафти багатоцільового призначення, що формуються у процесі створення і функціонування міст. Міста з їх господарством і їх скупчення населення являють собою найбільш активну форму впливу людини на природу. Природні ландшафти при цьому докорінно перебудовуються, на їх місці формуються якісно нові антропогенні комплекси і системи, що отримують назву міських ландшафтів. Виникнення та розвиток останніх зумовлений переходом у межах міст натуральних компонентів і ландшафтних компонентів в антропогенні. Подальше їх функціонування відбувається в структурі міських антропогенних ландшафтів та ландшафтно-технічних систем.

Малоповерховий тип міських ландшафтів – це складна мозаїка невеликих за площею ландшафтно-технічних комплексів і антропогенних ландшафтів. *Ландшафтно-техногенні комплекси* представлені одно- і двоповерховими будівлями; *ландшафтно-інженерні* – теплицями, невеликими промисловими об'єктами, діючими кар'єрами і займають не більше 20–24% території. Однак їх площі постійно зростають. У структурі антропогенних комплексів переважають присадибні ділянки, інколи незначні ділянки лісових масивів, яри, покинуті кар'єри..

Багатоповерховий тип міських ландшафтів формує «образ» і основні риси ландшафтно-технічної структури великих і значної частини середніх міст. У нових, побудованих біля теплових, атомних, гідроелектростанцій, великих промислових об'єктів і кар'єрів містах – цей тип ландшафту домінуючий. Розширення його території відбувається за рахунок сільськогосподарських і лісогосподарських угідь, а в містах – території малоповерхового типу ландшафтів та населених ділянок терас. Багатоповерховий тип міського ландшафту в основному утворюється на вирівняних і слабо хвилястих поверхнях вододілів, за останні десятиріччя райони забудов охоплюють долини річок, крупних балок, а також насипні ділянки. У структурі багатоповерхового типу ландшафтів переважають ландшафтно-технічні комплекси у вигляді багатоповерхових будинків, асфальтованих доріг і площ.

Промислово-селітебний тип міського ландшафту. Наявність великих масивів «закритих» ґрунтів з асфальтовим і кам'яним покриттям, високий ступінь насичення техногенними об'єктами особливого функціонального призначення і своєрідні мікрокліматичні умови – характерні ознаки промислово-селітебного типу міського ландшафту. Завдяки їм біоценози промислових територій помітно відрізняються від біоценозів інших типів міських ландшафтів, які їх оточують.

Структуру промислово-селітебних ландшафтів урізноманітнюють ділянки і масиви мало- і багатоповерхової забудови, технічні водойми, рекреаційні комплекси та зелені насадження. Цей тип ландшафту визначає сучасну екологічну ситуацію в містах України.

Водно-рекреаційний тип міського ландшафту займає 0,4-4% території сучасних міст. Помітно зростає його значення в містах, розташованих на берегах великих водосховищ і річок. Крім водосховищ, в структуру водно-рекреаційного типу ландшафту входять ставки та

водні комплекси у відпрацьованих кар'єрах, «міські» ділянки каналів, русел річок, а також прибережні смуги вздовж них, що інтенсивно використовуються міськими жителями для рекреації.

У процесі рекреаційного використання ландшафтні комплекси зазнають тут докорінних змін. У них спрямляють і поглиблюють русла річок, засипають мілководдя або на їх місці створюють штучні пляжі, береги річок перетворюються в монолітні набережні або дамби. Водні комплекси даного типу ландшафту хоча і вирішують окремі проблеми міст (рекреаційні, водозабезпечення, частково транспортні), проте не завжди сприятливо впливають на загальний стан функціонування екосистеми міст. Займаючи найнижчі ділянки території міст, вони концентрують в собі значну частину стоків, сильно забруднені. У структурі водно-рекреаційного типу міського ландшафту частка ландшафтно-техногенних комплексів незначна: будівлі електростанцій, дамби, спортивні комплекси.

Садово-парковий тип міського ландшафту. Сади і парки відіграють помітну роль у ландшафтній структурі міст і займають від 6-8 до 18% їх території (Львів, Гадяч, Конотоп, Умань). Вони стосуються крупних схилів і заплавл долин річок, балок, значно менше зустрічаються на вододілах. Це оригінальні зразки садово-паркової архітектури з багатим видовим складом місцевих та інтродукованих дерев і кущів, мальовничих полян і водойм, концертних та спортивних майданчиків. Наявність останніх та густа мережа пішохідних доріг, оглядових майданчиків збільшує тут кількість площі ландшафтно-техногенних комплексів. У середніх і малих містах садово-парковий і водно-рекреаційний типи ландшафтів органічно зливаються та їх доцільно об'єднати в один парково-рекреаційний тип.

Сільські селітебні ландшафти. На розташування сільських населених пунктів впливали різні чинники – природні, історичні й екологічні. Природні чинники завжди мали вирішальне значення, однак за останнє десятиріччя роль екологічних чинників помітно зросла. Більше 360 населених пунктів «перенесено» на вододіли при будівництві каскадів водосховищ на Дніпрі та Дністрі; десятки нових сіл побудовано для жителів Чорнобильської зони, села формуються біля розробок корисних копалин, об'єктів сільського виробництва. Значно зросла площа сільських селітебних ландшафтів за рахунок дачних масивів.

Як тип ландшафту села більш стародавні, ніж міські поселення. На території України почали формуватися у пізньому палеоліті (35-40 тис. р.). У подальшому система сільських поселень постійно розширювалась, села неодноразово змінювали своє місце розташування, зникали і знову відроджувались, охоплюючи все нові й нові території.

Першими зазнають зміни рослинність і пов'язаний з нею тваринний світ. Тут переважають насадження плодкових дерев і кущів, а також овочеві культури. Ґрунти присадибних ділянок добре угноєні, доглянуті та інтенсивно використовуються. Будівлі та розорювання змінюють поверхневий стік у селах: у смузі мішаних лісів характерні канали для відведення зайвих вод, у степу і лісостепу – дамби для їх затримки. У кожному селі пробурені свердловини і побудовані колодязі, що дозволяє частково використовувати підземні води. У «старих» селах помітно змінений рельєф: терасові круті схили, засипані невеликі яри, кар'єри.

Крім природних компонентів, докорінно перебудовуються ландшафтні комплекси. У сучасній структурі селітебних ландшафтів домінують власне антропогенні; ландшафтно-технічні і частково натуральні комплекси. У ландшафтній структурі домінують антропогенні урочища присадибних ділянок і городів, ландшафтно-техногенні комплекси житлових і господарських споруд.

Антропогенні урочища садів і городів у *прирічкових* селах займають родючі землі заплавл або *привододільних просторів*. Структуру сільських селітебних ландшафтів, що стосуються *схилового типу місцевостей*, ускладнюють натуральні ландшафтні комплекси – ділянки лісу, яри і балки.

Водні антропогенні ландшафти виникають у процесі створення штучних водоймищ і водотоків. У структурі водних антропогенних ландшафтів України переважають *водосховища, ставки та канали*.

Водосховища – основа водних антропогенних ландшафтів України. Більшість водосховищ України внаслідок невеликих розмірів є складовими частинами наземних ландшафтів фізико-географічних районів. У їх ландшафтній структурі домінує мілководний тип ландшафту. Всю акваторію він займає на акваторіях малих і середніх річок.

Ставки – характерна ознака ландшафтів України. Маючи значні розміри та об'єми води, вони являють собою урочища або групу урочищ відповідного типу місцевостей наземних ландшафтів. Саме належністю до певного типу місцевостей визначаються основні ознаки ставків – розміри та морфологія, інтенсивність замулення. Ставки поширені у лісостепу, степу, менше – на Поліссі.

Канали – антропогенна «річкова мережа» України, створена протягом ХХ ст. Їх довжина перевищує довжину русел річок першого та другого порядків. Існуючі канали розподіляють на 2 типи: *річкові* та *магістральні*.

Для України характерними є річкові канали. Схили каналів не закріплені, часто розливаються, що призводить до їх замулення і заростання болотною рудеральною рослинністю (рудеральні рослини – рослини, що ростуть на засмічених місцях, уздовж доріг тощо).

Річкові канали виконують дві функції: знижують рівень ґрунтових вод у заплавах, болотах з метою більш раціонального використання зволжених земель або відводять воду з основного русла в заплави, ставки, на млини, турбіни електростанцій, заводи. Після завершення експлуатації канали заростають і поступово перетворюються у лінійно витягнуті болота або сухі, інколи з вологим дном пониження. Натуральними аналогами покинутих каналів є стариці та сухі русла річок. Інколи їх важко розрізнити. Проте від річки канал відрізняє водний режим, від стариці – високі (до 1,5 м), незаболочені береги. Поширені в степу, лісостепу (АРК, Донецька, Одеська та Миколаївська області). Канали, як і ставки, докорінно перебудовують ландшафтну структуру русел річок та їх заплав.

Промислові (гірничопромислові) ландшафти. Гірничопромислові ландшафти, що сформувалися в Україні, відрізняються складною внутрішньою структурою. Їх особливості залежать від способу розроблення, технології видобутку сировини, рельєфу, гідрологічного режиму і ґрунтів відпрацьованих ділянок, характеру оточуючих ландшафтів. Переважно це азональні ландшафтні комплекси, у структурі яких виділяються 3 типи: кар'єрно-відвальний, торфово-болотних пустищ і териконно-псевдокарстовий.

Кар'єрно-відвальний тип ландшафту. Цей тип промислових ландшафтів займає особливе місце в структурі ландшафтів України. 82% корисних копалин видобувається відкритим способом. За багатовікову історію освоєння мінеральних ресурсів сформувалися різновікові кар'єрно-відвальні комплекси. Вони знаходяться на різних стадіях розвитку. Частина з них *рекультивована*, але більшість належить до категорій тих, що саморегулюються. Окремі з них можуть бути віднесені до розряду окультурених; вони давно використовуються в рекреації як пасовища та сінокоси.

Нерекультивовані кар'єрно-відвальні ландшафти представлені декількома типами місцевостей та їх варіантами:

1. *«кам'янистий бедленд»* (визначаються наявністю крутосхилових кам'янистих територій, бідним, майже пустинним трав'яним покривом або розрідженою деревно-чагарниковою рослинністю, несприятливим гідрологічним режимом;
2. *монокотловинні місцевості.* визначають комплекси, створені у результаті антропогенної денудації неглибоких (10-25 м) котловин;
3. *Місцевості платоподібних кар'єрно-відвальних пустищ.* Даний тип місцевості формується в районах видобутку залізних та марганцевих руд, вугілля;
4. *Озерно-пустинцеві місцевості.* Цей тип місцевості формується там, де з відходів переробки залізних, марганцевих та інших руд створюються шлакосховища.

Просадочно-териконний тип ландшафту. Даний тип ландшафту формується в

районах видобутку корисних копалин – Львівській і Донецькій кам'яновугільні басейни, Середнє Придністров'я, райони Кіровоградської області. Порушення природних ландшафтів тут менш помітне і частіше має плямистий малюнок. Однак саме вони формують «образ» територій і мають вплив на розвиток ландшафтів. У структурі просадочно-териконового ландшафту України переважають *териконники* – високі (25-80 м), у вигляді конусів або зрізаних конусів відвали, що виникають при підземному видобутку вугілля.

Тип ландшафту торфво-болотних пустищ формується в місцях торфорозробок. Його площі збільшуються постійно і дуже швидкими темпами. В Україні під торфорозробками зайнято 93 тис. га. Торфорозробки стосуються заплавно- і надзаплавно-терасового типів місцевостей. Структура ландшафтів, які виникають у результаті видобутку торфу, та різноманітність місцевостей здебільшого визначаються способом розроблення торфу і водним режимом території.

Місцевості траншейно-болотних пустищ формуються при розробленні торфових покладів машинно-формовочним.

Місцевості котловинно-торфових пустищ формуються в ході розробок торфу фрезерним способом.

Це більш ефективний спосіб видобутку, оскільки після розробок родовища не залишається не відпрацьованих ділянок. На відміну від траншейно-болотних пустищ даний тип місцевості менше зволожений, їх поверхня трохи горбиста, вони часто заростають хвоцово-осоковими асоціаціями. Такі ділянки менше піддаються рекультивації.

Лінійно-дорожні ландшафти пов'язані з використанням і трансформацією земель для забезпечення комунікації між людьми. До класу лінійно-дорожних ландшафтів входять типи: *автомобільних доріг, залізниць, аеродромів, нафто- та газопроводів, ліній електропередач..*

Рекреаційні ландшафти утворюються в зонах відпочинку або в зонах активного туризму.

Під терміном «**белігеративні ландшафти**» мають на увазі генетичний тип ландшафтних комплексів, зобов'язаний своїм виникненням військовій діяльності. Белігеративні комплекси утворюють особливу групу техногенних ландшафтів. З техногенними комплексами їх поєднує просторове розміщення поза якою-небудь залежністю від природних умов.

Тафальні ландшафти (від грецького *taphe* – поховання, могила).

Значну кількість тафальних ландшафтів можна віднести до власне антропогенних ландшафтів, а та їх частина, де відбувається подальше функціонування, – ландшафтно-інженерних систем (зокрема діючі цвинтарі, де серед найбільш відомих можна назвати – Байковий (Київ). Найбільш поширені види поховань – *кургани* та *грунтові могильники*.

Кургани – це горби, насипані над могилою, як правило, круглої форми або висоти від 20-30 см до кількох м.

Грунтові могильники не мають насипу, їх важче відшукати. Кургани та могильники поширені по всій території України, а саме там, де були стоянки давніх племен.

Сучасні тафальні ландшафти, а саме *кладовища*, поширені поблизу населених пунктів, а можливо і на їх території у зв'язку з розростанням територій цих пунктів.

Сакральні ландшафти (від лат. *sacralis* - священний). Сакральними ландшафтами називаються природні або природно-антропогенні геосистеми, що виконують духовну функцію, пов'язану в першу чергу з релігійними запитами людства, що є також об'єктами паломництва, викликаючи у певної категорії населення прагнення до спілкування з ними. Ця категорія територіальних утворень збігається з поняттям Святих Місць, які існували на кожному ступені розвитку людства і існують для адептів усіх сучасних релігій (Киево-Печерська Лавра, Почаївська Лавра (сmt Почаїв Тернопільської області), Свято-Успенська Святогірська Лавра (м. Слов'яногірськ Донецької області), Глинська пустинь (Сумська обл.) та ін.

2. Класифікація урболандшафтів

Згідно з теоретичними і методологічними положеннями системного та системно-структурного підходів в урболандшафтознавстві, місто або індустріально урбанізована територія розглядається як складна природно-антропогенна система, або **ландшафтно-архітектурна система**, з характерною структурно-функціональною організацією й просторовою диференціацією процесів динаміки та функціонування.

У процесі містобудівного освоєння морфологічна структура ландшафту трансформується в ландшафтно-архітектурну і з'являються нові ієрархічні рівні – **ландшафтно-архітектурні одиниці**. Серед них вирізняють елементарні (ландшафтно-архітектурні елементи), та більш складні (ландшафтно-архітектурні групи, масиви, комплекси, системи).

Ландшафтно-архітектурний елемент (ЛАЕ) – найменша одиниця міського ландшафту, однорідний простір з визначеним складом біогоризонтів і одним видом антропогенного освоєння.

Діагностичні ознаки ЛАЕ:

- однаковий характер і ступінь господарського використання;
- однорідні літогенні основи, поверхневі відклади і їх визначений речовинний склад;
- розташування в межах мікроформи рельєфу, один різновид ґрунту (підрозділ, що виражає механічний склад ґрунтів),
- один мікроклімат, однотипні характери зволоження і стоку.

Прикладом ЛАЕ може бути відособлений простір, на якому є будинок, споруда, ділянка водонепроникної поверхні (площадка, пішохідна доріжка, ділянка дороги тощо), дерево, кущ, ділянка газону, квітника у межах фації. На обмежених територіях спостерігається сполучення декількох функціонально об'єднаних ЛАЕ, що утворюють ландшафтно-архітектурні групи (ЛАГ).

Ландшафтно-архітектурна група (ЛАГ)– це сполучення ЛАЕ, що утворюють елементарні функціонально зв'язані ділянки.

Діагностичні ознаки ЛАГ:

- сполучений функціонально взаємообґрунтований характер розташування ЛАЕ;
- одноманітний характер поверхневих відкладів;
- розташування у межах комплексу мікроформ рельєфу;
- один підвид ґрунту (виділяють у випадку наявності супутнього процесу – засолення, наприклад, серед чорноземів: слабо-, середньо- і сильносолонцюваті ґрунти).

Наприклад, у межах одного підурочища: будинки одного типу з навколишньою озелененою територією, доріжками і площадками; споруди з площадками обслуговування й доріжками; пішохідні вулиці; ділянки з комунікаціями і стоковою каналізацією; штучні водні об'єкти (ставки, озера); газони, боскети, партери, клумби, галявини, палісадники, насадження кущів і дерев тощо.

Ландшафтно-архітектурний масив (ЛАМ) – це об'єднання ЛАГ у закономірно розташовані просторові об'єднання, що періодично повторюються.

Діагностичні ознаки ЛАМ:

- характер розташування ЛАГ і ЛАЕ (планувальна форма);
- однорідне функціональне використання;
- однорідний характер і співвідношення шарів поверхневих відкладів й ґрунтоутворюючих порід;
- розташування у межах однієї мезоформи рельєфу;

- один вид ґрунту (за ступенем розвитку основних ґрунтоутворюючих процесів – рівень опідзоленості; кількість гумусу; потужність гумусового шару ступінь засоленості тощо);
- однорідний мікрокліматичний режим.

Наприклад, види ЛАМ (у межах урочища): масиви будинків і споруд з відповідною інфраструктурою (доріжка, озеленені площадки тощо); пішохідно-транспортні вулиці; канали, ставки й озера; сквери, сади, діброви тощо.

ЛАМ, що схожі особливостями використання пластики рельєфу і „зеленого будівництва”, одним архітектурним стилем забудови та поєднуються в ландшафтно-архітектурні комплекси (ЛАК).

Ландшафтно-архітектурний комплекс – просторове об’єднання ЛАМ, що утворюють морфологічну (планувально-зорове) поєднання.

Діагностичні ознаки ЛАК:

- функціональне планувально-зорове об’єднання ЛАМ;
- наявність комплексних зв’язків між ЛАМ;
- об’єднання стилю забудови з комплексом позитивних і негативних форм рельєфу на однорідній літогенній основі;
- один підтип ґрунту (групи ґрунтів, що відрізняються проявом основного процесу ґрунтоутворення, наприклад, чорноземи типові, звичайні й південні, та іншими супутніми процесами).

Види ЛАК: ансамблі і комплекси будинків і споруд, бульвари, проспекти, великі комунікаційні та транспортні магістралі, річки, канали, дамби, водосховища, парки, лісопарки, лісонасадження у межах місцевості.

Місто можна вважати просторовим організаційно-функціональним об’єднанням системи ЛАК – ландшафтно-архітектурною системою (ЛАС).

Ландшафтно-архітектурна система – планувальне, структурне і функціональне об’єднання ЛАК, що утворюють територіальну єдність з особливим характером організації, функціонування, керування й розвитком.

Діагностичні ознаки ЛАС:

- архітектурна планувальна єдність;
- структурованість та ієрархічність;
- функціональна диференційованість і організаційна єдність ЛАКів, що входять до ЛАС;
- значне територіальне поширення;
- характерні кліматичні умови;
- упорядкований характер стоку.

Співвідношення рівнів класифікаційних одиниць природних ландшафтів і ландшафтно-архітектурних систем має таку послідовність: ЛАЕ – фація, ЛАГ – підурочище, ЛАМ – урочище, ЛАК – місцевість, ЛАС – вид ландшафту.